

УДК 159.923 – 044.247

ТИТОВ Іван Геннадійович

*кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології
Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка*

ІНТЕГРАТИВНА МОДЕЛЬ СТРУКТУРНО- ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Стаття присвячена розробці інтегративної моделі особистості. Спираючись на плідні психологічні традиції, а також на досвід опрацювання категорії особистості у суміжних із психологією сферах, змістовно розкриваються структурно-функціональні аспекти психологічної організації особистості.

***Ключові слова:** особистість, культурні форми, структурний компонент особистості, особистісні функції.*

Постановка проблеми. Звертаючись до обґрунтування *актуальності* пропонованого дослідження, слід насамперед зазначити, що на сучасному етапі розвитку людинознавчих наук, у тому числі й психології, чітко простежується прагнення до цілісного та за можливістю всебічного осмислення феномену особистості. «Зараз це прагнення виявляється зокрема в тенденції до діалогу, взаємодії та можливої інтеграції різних напрямів і рівнів знань про людину у смисловому полі психології» [13, с.39-40]. Конкретизація цієї тези вимагає переосмислення традиційних психологічних інтерпретацій феномену особистості у напрямку створення інтегративної моделі структурно-функціональної організації особистості шляхом координованої взаємодії різних трактувань особистісного підходу у площині перетину категорій «культура» і «людина».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Витоки гносеологічних підходів до особистісних феноменів людського буття вбачаються у наявних в античній антропології, ранньохристиянському персоналізмі та персоналізмі Високого Середньовіччя поглядах на особистість (котра, як відомо, від початку позначалася латинським словом «*persona*»), реконструкція яких дозволяє у найзагальнішому вигляді виокремити атрибутивні риси того, що розумілося під цим словом. Особистість – це людина, що характеризується ознаками роду (тобто наділена певними правами та обов'язками), має певний тип характеру, живе у конкретних обставинах та обирає деяку професію або *modus vivendi* (Сенека); це обдарований розумом індивід (Боецій, Рішар Сен-Вікторський), що має гідність (Петро Ломбардський),

самостійно розпоряджається власними пізнавальними та вольовими актами, agit non agitur¹ (Фома Аквінський) [43].

Квінтесенцією розуміння особистості у гуманітарному знанні доби Відродження та Нового часу стає положення про те, що людина є особистістю оскільки і настільки, наскільки вона сама сприймає себе такою. Так, Р. Декарт як найзагальніший принцип особистісного буття людини вбачав її здатність до мисленнєвого виокремлення свого тілесно-духовного *Я* та рефлексивного усвідомлення себе як суверенної і самототожної частини цілого. Подібну точку зору висловлював і Дж. Локк, який вважав, що «особистість є розумною мислячою істотою, котра має розум і рефлексію та може розглядати саму себе як одну і ту саму мислячу істоту, в різний час й у різних місцях» [26, с.338]. Пізніше, В. Джемс, також підкреслюючи «тотожність нашого “Я” й нашої особистості» [11, с.81], пов’язував сутність останньої із забезпеченням інтеграції та координації психічних функцій індивіда. Таке розуміння природи особистості лягло в основу класичного способу її трактування, представленого в більшості основних теорій не лише першої, але й другої половини ХХ століття.

Подальша еволюція наукової рецепції особистості може бути коротко резюмована як перехід до дискурсів, котрі репрезентують особистісну реальність у вимірі фундаментальних біологічних та соціальних детермінант.

Як відомо, в історії психології склалися два протилежні погляди на вирішення цієї проблеми. Одні дослідники (З. Фройд, А. Адлер, Г. Олпорт, Р.Б. Кеттелл, Г. Айзенк та ін.) вбачали джерело особистісного розвитку переважно в успадкованих та/або вроджених особливостях людини, структурно-функціональних властивостях її фізіологічного субстрату тощо; інші (А. Бандура, К. Горні, Е. Еріксон, Дж. Мід, Дж. Роттер, Е. Фромм та ін.), навпаки, вважали «деміургом» особистості соціальне середовище та соціалізаційні процеси, до яких залучається індивід. Епістемологічні наслідки вказаних підходів є відомими: у першому випадку особистісна феноменологія редукується до органічних процесів та пов’язується з актуалізацією успадкованих, вроджених та ін. потенцій; у межах другого – особистість описується набором інтерналізованих соціальних норм, ідентичностей, стереотипних статусно-рольових сценаріїв тощо та концептуалізується як «базовий тип особистості» (А. Кардінер) або «модальна особистість» (Р.Ф. Бенедікт), що здатна максимально гармонійно «вписатись» у певну соціальну систему, функціонувати як її частина та

¹ Діє, а не приводиться до дії (лат).

не виходити за межі власної соціалізованості. Разом із тим, починаючи з робіт В. Штерна, робляться спроби подолати двохфакторну трактовку детермінації особистості або шляхом розкриття механізмів взаємодії біологічного та соціального у межах єдиної особистісної структури (як це має місце у численних ієрархічно-структурних моделях особистості, наприклад, у концепції динамічної функціональної структури особистості К.К. Платонова, теорії інтегральної індивідуальності В.С. Мерліна та деяких інших), або підкресленням визначальної ролі у процесі персонігенезу здатності людини опосередковувати детермінаційні впливи, оволодівати ними, трансформувати їхній характер та спрямованість, перетворювати їх на можливість власного особистісного розвитку [23].

Наступним важливим напрямком загальнопсихологічної розробки проблеми особистості, на якому зрештою варто зупинитись, стала конкретизація уявлень про її структурну організацію. Залишаючи тут осторонь критичний аналіз існуючих у межах різних психологічних теорій і шкіл підходів до опису структури особистості, зазначимо, що традиційне, структурно-статичне розуміння особистості як кінцевого набору універсальних та відносно стабільних рис-факторів, інваріантних компонентів або автономних психологічних характеристик поступово заміщується уявленнями про її цілісно-системну природу (К.О. Абульханова-Славська, О.Г. Асмолов, О.М. Леонтьєв, Б.Ф. Ломов, С.Л. Рубінштейн та ін.). Проте, йдеться не про сталу та аморфну єдність особистості, котра, за влучним виразом С.Л. Рубінштейна, «перетворює її склад у туманність» [38, с.517], а про процесуально-динамічну інтеграцію, якісна визначеність якої зумовлюється структурними зв'язками між окремими постійно взаємодіючими її елементами, аспектами або сторонами та виявляється у просторі діяльнісно-комунікативних відносин індивіда зі світом. Дане положення знайшло відображення, зокрема, в ідеї А.В. Петровського про інтер- та метаіндивідну особистісну атрибуцію як ідеальну представленість індивіда в інших людях; у досвіді онтологізації особистості в унікальному динамічному співвідношенні просторово-часових орієнтацій, потребо-вольових емоційних переживань, змістовних спрямованостей, рівнів опанування досвідом і форм реалізації діяльності (В.Ф. Моргун); у трактуванні особистості як функціонального органу формування людиною власної позиції у світі [8]; у розгляді особистості як форми буття людини, що маніфестує себе у феноменах неадаптивної та надситуативної активності (В.А. Петровський); в некласичному розумінні особистості як того, «що людина може протиставити внутрішнім імпульсам та зовнішнім тискам, самовизначаючись відносно світу та суспільства» [22, с.69] та деяких ін.

Обстоювання положення про структурно-динамічну організацію особистості поставило питання про її системоутворювальний фактор. Спектр запропонованих варіантів його вирішення виявився достатньо широким: таким фактором вважається діяльність (О.М. Леонт'єв), ставлення (В.М. М'ясищев, О.Ф. Лазурський), спрямованість (Б.Ф. Ломов), настанова (Д.М. Узнадзе), смисл (Б.С. Братусь, Д.О. Леонт'єв), вчинок (В.А. Роменець), нужда (С.Д. Максименко) тощо. Існуюче розмаїття доволі аргументованих точок зору з цього приводу свідчить, на наш погляд, не про принципову неможливість виокремлення інваріантного системоутворювального фактору особистості (у найзагальнішому вигляді таким, вочевидь, може бути або діяльність, котра інтегрує в собі інші перелічені вище фактори, або нужда як вихідне спонукальне начало), а скоріше про наявність складних динамічних рівневих зв'язків між різними системоутворювальними факторами, кожний з яких набуває провідного характеру залежно від онтогенетичної стадії розвитку індивіда, а також від специфіки вибудовуваних ним відносин зі світом (наприклад, у професійній сфері структурно-змістова цілісність особистості може конституюватись одним чинником, у суспільно-політичній сфері – іншим, а в релігійній – третім). Не можна також виключати наявності комплексного впливу системоутворювальних факторів. Проте, сказане є лише гіпотетичним припущенням, котре вимагає подальшого поглибленого вивчення.

Таким чином, здійснене нами побіжне, коротке та достатньо вибіркоче окреслення стану розробленості вузлових питань психології особистості дозволяє у великому просторі теоретичних знань виокремити, зокрема, такі важливі в контексті поставлених нами завдань моменти. По-перше, особистість по-різному трактується в різні періоди та у різних наукових напрямках, і жоден з найпоширеніших варіантів трактування поняття особистості «не може претендувати на повне відображення сутності особистості та пріоритетів особистісного підходу» [6, с.26]. По-друге, широке розмаїття інтерпретаційно-моделюючих схем раціонального осягнення особистісної реальності створює епістемологічні передумови для перманентного діалогічного конструювання предметного поля психології особистості, що, зокрема, передбачає здійснення системних об'єднань адекватної інформації про особистість та просування у бік якомога глибшого (в ідеалі – гранично можливого) пізнання її структурно-цілісної організації, розкриття співвідношення в ній біологічного і соціального тощо. По-третє, перспективи раціонального осягнення сутнісних проявів особистості вбачаються у розгляді останньої як особливої системної якості індивіда, формування та розгортання якої передбачає діяльнісно-комунікативний спосіб його

буття в культурі. З огляду на сказане, необхідним є наближення до такого типу парадигмальності, котрий ґрунтувався би на конструктивному діалозі гетерогенних пізнавальних позицій (з чітким усвідомленням учасниками діалогу особливостей їх власної епістемологічної позиції) та координованій змістовій взаємодії різних напрямів і рівнів знань про особистість (з обов'язковою критичною рефлексією наявних пізнавальних засобів та можливостей раціоналізації особистісних феноменів), забезпечуючи тим самим інтегративне осмислення цього складного феномену. Поставивши собі за мету вибудувати таку інтегративну перспективу в тлумаченні сутності особистості, необхідно позначити *основне завдання* статті: запропонувати інтегративну модель структурно-функціональної організації особистості.

Виклад основного матеріалу. Розпочнемо вибудовування загального уявлення про психологічну природу, структуру та функції особистості з укажування на такі її базові характеристики.

1. *Особистість є набутою в ході культурного розвитку інтегративною якістю людини* [3], що характеризує міру представленості в ній *культурних форм* – соціокодів, котрі репрезентують сукупність утилітарних та символічних ознак матеріальних об'єктів, продуктів духовного виробництва, а також технологій (норм і способів) їхнього створення, збереження й трансляції² [41]. Специфіка процесу оволодіння індивідом культурними формами полягає в тому, що останні не надаються як готові сутності, а вибудовуються людиною в її діяльнісно-комунікативних взаємовідношеннях із собою (своїм Я, власним внутрішнім світом) та онтологічно «Іншим» (безособовим – природним; позаособовим – суспільним, груповим; надособовим – абсолютним, божественним, трансцендентним) [43] через задіяння суб'єктних механізмів: а) розпредметнення, переведення культурних форм з архіву культури у простір культурного розвитку та їхньої зворотної трансляції в культуру, опредметнення в артефактах, інституціях, втілення в окремих людях, спільнотах тощо; б) перманентного рефлексивного відстеження повноти сформованості культурних форм та їхнього «збирання» в єдність, індивідуально-своєрідну цілісність [40]. Саме цими процесами «втілення культури, тобто всезагального в людині» [15, с.261], власне, й визначається

² Семіотична природа культурних форм дозволяє говорити про особистість кожного індивіда як про своєрідну конфігурацію ієрархічних систем дескриптивних (предметних), прескриптивних (нормативних), евалюативних (аксіологічних) та трансцендентних (символічних) значень [20].

виникнення тієї інтегративної якості особи, котра конститує особистісний модус її буття³.

2. Ключовою особливістю вказаної якості є її цілісно-системний характер, що зумовлюється динамічними координативними, субординаційними, генетичними та ін. зв'язками між парціальними якостями індивіда (в даному випадку тими, що дозволяють йому входити у діяльнісно-комунікативну взаємодію із певними сферами культури). У цьому сенсі кожна окрема його функціональна можливість або властивість, органічний або психічний ресурс, які входять до структури такої системної якості, є **структурним компонентом особистості** [6]. Коротко позначимо основні з них:

– *компонент спрямованості* – ієрархізована динамічна структура мотиваційних ставлень особистості [35], до складу яких можуть бути віднесені предметні потреби, розпредметнені мотиви, провідні особистісні ціннісні (ціннісні орієнтації), смисли та цілі. Індивідуально-своєрідна конфігурація таких мотиваційних ставлень особистості є універсальною основою будь-яких її проявів у системі відносин зі світом, іншими людьми та самим собою: вона забезпечує стійкість та вибірковість певних видів діяльності, зумовлює особливості структурування та впорядкування людиною свого життєвого світу і, відповідно, стиль життя загалом, визначає вектор особистісного зростання. В останньому випадку «спрямованість починає збігатись із самоактуалізацією в тому сенсі, що кожна людина прагне стати такою, якою вона може стати» [29, с.209];

– *компонент характеру* – ті стрижневі психічні властивості людини, котрі виражають відносно стійкі, генералізовані її ставлення (емоційні, мотиваційні, когнітивні) до певних сторін світу та ґрунтовані на цьому типові способи взаємодії з ним [33, с.355], [38, с.620], [39, с.320];

– *регуляторний компонент*. Він характеризує особистість як суб'єкта, здатного орієнтуватись у системі відношень, що пов'язують його зі світом як цілим, та враховувати смислову структуру цих

³ Передбачаючи зауваження можливих опонентів щодо надмірного культуроцентризму в трактовці особистості, пошлемося на достатньо обґрунтовану точку зору (Г.О. Балл, В.С. Біблер, Л.С. Виготський, Е. Еріксон, В.П. Зінченко, В.Т. Кудрявцев, К.-Г. Юнг та ін.), згідно якої саме культура виступає умовою та внутрішнім джерелом формування особистості: вона спрямовує, збагачує, надає більшу (порівняно із соціумом) автономію для саморозвитку та самоздійснення; в ній (за Л.С. Виготським – у знаряддях-медіаторах, за К.-Г. Юнгом – в архетипах та символах тощо) індивід знаходить засоби для власного особистісного зростання.

відношень при організації своєї життєдіяльності [25, с.154-156]. Орієнтація на смисл може істотно змінювати (шляхом насичення ціннісним змістом) характеристики ключових механізмів довільної саморегуляції – цілепокладання, планування, моделювання та програмування дій, оцінювання їхньої результативності, контроль та корекція перебігу власної активності [32], – забезпечуючи подолання людиною заданих ситуативних детермінант та здійснення нею вільних виборів і відповідальних вчинків [25, с.158-59];

– *когнітивний компонент*, який репрезентований структурою загальних здібностей [12] та пов'язаними з ними індивідуально-своєрідними способами переробки інформації – її аналізом, структуруванням, категоризацією, оцінюванням тощо. Важливими аспектами його функціонування є здійснювані суб'єктом акти символізації (вихід за межі конкретних характеристик досвіду шляхом його категоризації та інтерпретації), уяви та оцінкових суджень, котрі відіграють провідну роль у процесах прийняття життєво важливих рішень [28];

– *компонент досвіду*. Йдучи за С.Д. Максименком, ми розуміємо досвід як форму існування особистості в безперервному інформаційному потоці життя. Як «генетичне ціле, котре виникає відповідно до закономірностей розвитку цілісної особистості» [29, с.203], індивідуальний досвід інтегрує в собі соціальний, власне особистісний, мнемічний [19] та ментальний (когнітивний, метакогнітивний, інтенціональний) [45] досвід. Разом із тим у його межах може бути виокремлений пласт унікальних глибинних переживань людини, котрі пов'язані з вирішенням особистістю «головних» проблем існування (смерті, смислу життя, покликання тощо). Йдеться про *екзистенційний досвід* як зумовлений культурою смисложиттєвий пошук, створення фундаментальних життєвих цінностей та здійснення на цій основі ціннісно-смислової регуляції життєдіяльності [16];

– *компонент світогляду* – певним чином структуровані генералізовані погляди особистості щодо основних закономірностей та характеристик світу, суспільства, людського життя, а також пов'язані з цими поглядами її основні життєві ставлення, позиції, переконання, ідеали та принципи [44].

5. У різних індивідів рівень розвитку вказаної інтегративної якості, а відтак міра її вияву з-поміж інших, більш примітивних (субособистісних) форм людського існування, може істотно відрізнятись. Критерієм, за допомогою якого може бути визначений ступінь розвитку особистості, є повноцінна реалізація індивідом **основних особистісних функцій**:

а) *продуктивного входження у діалогічно-творчу взаємодію з культурою як її формоутворювальне, генеративне начало.* В його основі лежить неадаптивно-перетворювальна активність (за В.А. Петровським), пов'язана з проблематизацією змісту соціокультурного досвіду, наданням йому форм незавершеності та потенційності, розкриттям його непрявлених і навіть надлишкових можливостей, збагаченням його контекстуальних смислових полів [18]. Це не лише зумовлює своєрідно-неповторні внески людини у процес становлення всезагальної (загальнолюдської) та особливої (національної, етнічної, політичної, професійної, релігійної тощо) культури, а й уможлиблює управління своїм особистісним розвитком через підсилення культурно вироблених та створення власних способів і засобів самовдосконалення, «самовибудовування», досягнення можливого варіанта себе [43];

б) *забезпечення унікального динамічного єднання когнітивних, афективних і поведінкових компонентів, їхньої рефлексивної координації, впорядкування та вольової регуляції відповідно до поставленої мети (довільність)* [14], [36]. «В особистості є щось таке, – зазначає з цього приводу Д.О. Леонтьєв, – що дозволяє їй не лише керувати своїм характером, здібностями та ролями, але й своїми спонуками і смислами, довільно змінювати значущість та спонукальну силу різних альтернатив у ситуації вибору» [24, с.50]. У цьому сенсі особистість виступає як «джерело верховного смислового синтезу світу людини» [31, с.51], як складна цілісна система систем [17, с.113], що забезпечує психічну регуляцію соціальної активності індивіда;

в) *усвідомлення та переживання людиною свого Я в єдності всіх його проявів – фізичного, соціально-рольового, психологічного, екзистенційного та смислового.* Чим розвиненішою є особистість, тим рельєфніше виражена її самосвідомість як інтегральна основа ідентичності, рефлексії, здатності жити через власне Я [24]. Більше того, можна говорити про появу прагнення розширювати межі Я, зокрема, шляхом «розімкнення» відносно Іншого сповненого змістами свого внутрішнього світу та здійснення на цій основі трансляції власної суб'єктивності в інтер- та метаіндивідному просторах у вигляді різного роду семіотичних моделей (текстів, дискурсів, сценаріїв, наративів тощо) [43]. «Суттєвою ознакою особистості, – зазначає з цього приводу С.Д. Максименко, – є її здатність до вираження власного внутрішнього змісту. Йдеться про принципово творчу сутність особистості та її становлення» [29, с.45].

г) *зміна напрямку та співвідношення детермінаційних впливів і, як наслідок – побудова вільної, відповідальної та моральної поведінки.* Опосередкування особистістю як психологічним утворенням чинників, що характеризують детермінаційні впливи біологічних, соціальних,

ситуативних та ін. факторів, досягається за рахунок рефлексивного усвідомлення необхідно діючих на суб'єкта детермінант (Ф. Енгельс), ціннісно-сислового обґрунтування довільної зміни вектору власної життєдіяльності та включення до ланцюга детермінаційних процесів актів самодетермінації [23], активного залучення біогенних і соціогенних ресурсів для вирішення завдань свого розвитку (наприклад, пошук та побудова індивідом таких видів діяльнісних відношень зі світом, у яких найповніше можуть проявитись і розвинутиись його унікальні потенції, задатки, схильності тощо) [5], самостійного переходу на вищі регуляційні рівні, на яких трансцендентується вплив розташованих нижче регуляторів поведінки (Р. Харре). Внаслідок цього в людини з'являється суб'єктивне переживання відносної емансипованості, автономності (Е. Дісі, Р. Райан) від впливу ситуаційних чинників, здатності бути причиною змін (чи протидії змінам) в оточуючому світі та у власному житті, відчуття підконтрольності власної активності в усіх точках її траєкторії [30], розуміння того, що обставини та мотиви панують над «лише тією мірою, якою вона сама дозволяє їм це» [10, с.26], тобто відносна свобода, міра якої визначається її внутрішнім зв'язком з відповідальністю (насамперед моральною) перед самим собою, іншими людьми, природою, суспільством та людством у цілому. Таке ставлення до світу є за своєю сутністю «актом безкорисливості, здійсненим заради блага інших людей» [42, с.109], що зближує його з проявами екзистенційності як готовності до «проживання людиною свого духовного виміру» [27, с.122], з актами любові як ствердженням існування іншого та виявом його сутності [37, с.387] та самоцінності [9, с.34]. При цьому чим вищим є рівень персональної свободи та відповідальності індивіда, «тим більшою мірою він виступає в соціальних взаємодіях... як суб'єкт вчинків» [4, с.297]. Саме в актах відповідальних вчинків людина, за висловом М.М. Бахтіна, забезпечує собі «не-алібі у бутті» [7], стверджує свою значущу смисло- та ціннісноутворювальну роль у ньому, набуваючи дійсно позитивну свободу, «свободу для».

г) побудову особою часової перспективи власної життєдіяльності, оволодіння своїм майбутнім, зорієнтованість на здійснення віддалених у часі життєвих завдань [34]. Готовність людини вибудовувати перспективи майбутнього – здійснювати змістове прогнозування та цільове проектування очікуваних подій, – кореспондуючи з такими складовими особистісного потенціалу людини, як толерантність до невизначеності, готовність до змін, життєстійкість, орієнтація на дію тощо [21], ґрунтується на особистісному виборі й прийнятті стратегічних життєвих рішень [2] та

передбачає наявність ціннісно-сислової позиції стосовно власного минулого, теперішнього і майбутнього [1].

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже, особистість є набутою в ході культурного розвитку інтегративною якістю людини, що характеризує міру представленості в ній культурних форм. Структурно вона репрезентована компонентами спрямованості, характеру, досвіду та світогляду, регуляторним та когнітивним компонентами. Ступінь розвитку особистості визначається повноцінною реалізацією індивідом основних особистісних функцій: 1) продуктивне входження у діалогічно-творчу взаємодію з культурою як її генеративне начало; 2) забезпечення унікального динамічного єднання когнітивних, афективних і поведінкових компонентів, їхньої рефлексивної координації, впорядкування та вольової регуляції відповідно до поставленої мети (довільності); 3) усвідомлення та переживання свого Я в єдності його фізичного, соціально-рольового, психологічного, екзистенційного та смислового проявів; 4) зміна напрямку та співвідношення детермінаційних впливів та побудова вільної, відповідальної і моральної поведінки; 5) побудову особою часової перспективи власної життєдіяльності, оволодіння своїм майбутнім, зорієнтованість на здійснення віддалених у часі життєвих завдань.

Запропонований вище варіант інтегративного тлумачення структурно-функціональної організації особистості, звичайно, не претендує на вичерпність. Його скоріше можна розглядати як робочу модель, котра, як нам видається, є зручною для вирішення певних конкретно-психологічних завдань, зокрема, розкриття взаємозв'язку світогляду особистості з іншими компонентами, що утворюють її структуру. В останньому ми й вбачаємо *перспективи подальших розвідок у даному напрямку.*

Список використаних джерел

1. Абульханова-Славская К.А. Жизненные перспективы личности / К.А. Абульханова-Славская // Психология личности и образ жизни. – М. : Наука, 1987. – С.137-145.
2. Балл Г.А. Выбор в жизни человека как предмет системологического и психологического анализа / Г.А. Балл // Мир психологии. – 2010. – № 1. – С.197-208.
3. Балл Г.А. Личность как модус культуры и как интегративное качество лица / Г.А. Балл, В.А. Мединцев // Мир психологии. – 2010. – №4. – С.167-178.
4. Балл Г.А. Психология в рациогуманистической перспективе: Избранные психологические труды / Г.А. Балл.– К. : Изд-во Основа, 2006. – 408 с.

5. Балл Г.О. Взаємодія гуманітарної та природничонаукової традицій в опрацюванні категорії особистості у психології / Г.О. Балл // Психологія і особистість. – 2013. – №1. – С.6-20.
6. Балл Г.О. Інтегративно-особистісний підхід у психології : впорядкування основних понять / Г.О. Балл // Психологія і суспільство. – 2009. – №4. – С.25-53.
7. Бахтин М.М. К философии поступка // Бахтин М.М. Работы 20-х годов / М.М. Бахтин. – К. : Next, 1994. – С.9-69.
8. Братусь Б.С. Аномалии личности / Б.С. Братусь. – М. : Мысль, 1988. – 301 с.
9. Братусь Б.С. Любовь как психологическая презентация человеческой сущности / Б.С. Братусь // Вопросы философии. – 2009. – №12. – С.30-42.
10. Гегель Г.В.Ф. Работы разных лет: в 2 томах. Второе издание. / Г.В.Ф. Гегель. – М. : Мысль, 1972. – Т.2. – 1972. – 668 с.
11. Джемс В. Психология / В. Джемс. – М. : Педагогика, 1991. – 368 с.
12. Дружинин В.Н. Психология общих способностей / В.Н. Дружинин. – СПб. : Питер, 2002. – 386 с.
13. Завгородня О.В. Особистість: екзистенційно-інтегративне трактування / О.В. Завгородня // Психологія і особистість. – 2012. – №1. – С.39-53.
14. Иванников В.А. Понятие личности в психологии / В.А. Иванников // Вопросы психологии. – 2012. – №5. – С.125-132.
15. Ильенков Э.В. Диалектическая логика: Очерки теории и истории / Э.В. Ильенков. – М. : Политиздат, 1974. – 271 с.
16. Касавина Н.А. Экзистенциальный опыт как феномен культуры / Н.А. Касавина // Вопросы философии. – 2014. – №10. – С.46-56.
17. Костюк Г.С. Избранные психологические труды / Г.С. Костюк / Под ред. Л.Н. Проколиенко. – М. : Педагогика, 1988. – 304 с.
18. Кудрявцев В.Т. Креативная доминанта культуры [Электронный ресурс] / В.Т. Кудрявцев, Г.К. Уразалиева // Проблемы интеграции естественнонаучного и гуманитарного знания в теории деятельности и двигательных действий; отв. ред. С.В. Дмитриев. – Н. Новгород : НГПУ, 1997. – Режим доступа: <http://www.tovievich.ru>
19. Лактионов А.Н. Координаты индивидуального опыта / А.Н. Лактионов. – 2-е изд. – Х. : ХНУ имени В.Н. Каразина, 2010. – 366 с.
20. Ларин Ю.В. Мировоззренческо-методологические основы постижения культуры: проблема концептуализации: автореф. дис. на соискание науч. степени докт. филос. наук: спец. 24.00.01 “Теория и история культуры” / Ю.В. Ларин. – Тюмень, 2004. – 38 с.
21. Леонтьев Д.А. Личностное в личности: личностный потенциал как основа самодетерминации / Д.А. Леонтьев // Ученые записки кафедры общей психологии МГУ им. М.В. Ломоносова. Вып. 1 ; под ред. Б.С. Братуся, Д.А. Леонтьева. – М. : Смысл, 2002. – С.56-65.
22. Леонтьев Д.А. Личностное измерение человеческого развития / Д.А. Леонтьев // Вопросы психологии. – 2013. – №3. – С.67-80.
23. Леонтьев Д.А. Новые ориентиры понимания личности в психологии : от необходимого к возможному / Д.А. Леонтьев // Вопросы психологии. – 2011. – №1. – С.3-27.
24. Леонтьев Д.А. Очерк психологии личности / Д.А. Леонтьев. – 2 изд. – М. : Смысл, 1997. – 64 с.

25. Леонтьев Д.А. Психология смысла: природа, строение и динамика смысловой реальности / Д.А. Леонтьев. – М. : Смысл, 2007. – 511 с.
26. Локк Дж. Избранные философские произведения: В 2-х т. / Дж. Локк. – М. : Соцэкгиз, 1960. – Т.1. – 736 с.
27. Лэнгле А. Person. Экзистенциально-аналитическая теория личности: Сб. статей: Пер. с нем. / А. Лэнгле. – 2-е изд. – М. : Генезис, 2008. – 160 с.
28. Мадди С. Смыслообразование в процессе принятия решений / С. Мадди // Психологический журнал. – 2005. – Т.26. – №6. – С.87-101.
29. Максименко С.Д. Генезис существования личности / С.Д. Максименко. – К. : Издательство ООО “КММ”, 2006. – 240 с.
30. Мамардашвили М.К. Как я понимаю философию / М.К. Мамардашвили. – М. : Прогресс-Культура, 1992. – 415 с.
31. Маркин В.Н. Личность в категориальном ряду: индивид, субъект, личность, индивидуальность (психолого-акмеологический анализ) / В.Н. Маркин // Мир психологии. – 2007. – №1. – С.45-54.
32. Моросанова В.И. Личностные аспекты саморегуляции произвольной активности человека / В.И. Моросанова // Психологический журнал. – 2002. – Т.23. – №6. – С.5-17.
33. Мясичев В.Н. Психология отношений : Избр. психол. тр. / В.Н. Мясичев ; под ред. А.А. Бодалева. – М. : Издательство «Институт практической психологии», Воронеж : НПО «МОДЭК», 1998. – 362 с.
34. Обуховский К. Психологическая теория строения и развития личности / К. Обуховский // Психология формирования и развития личности / Отв. ред. Л.И. Анцыферова. – М. : Наука, 1981. – С.45-67.
35. Орлов А.Б. Личность и сущность: внешнее и внутреннее Я человека / А.Б. Орлов // Вопросы психологии. – 1995. – №2. – С.5-19.
36. Петровский В.А. Индивидуальность и саморегуляция: опыт мультисубъектной теории / В.А. Петровский // Мир психологии. – 2007. – №1. – С.13-30.
37. Рубинштейн С.Л. Бытие и сознание. Человек и мир / С.Л. Рубинштейн. – СПб. : Питер, 2003. – 512 с.
38. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. – СПб. : Питер, 2001. – 720 с.
39. Слободчиков В.И. Основы психологической антропологии. Психология человека: Введение в психологию субъективности. Учебное пособие для вузов / В.И. Слободчиков, Е.И. Исаев. – М. : Школа-Пресс, 1995. – 384 с.
40. Смирнов С.А. Проблема культурного развития человека. Философский анализ: автореф. дис. на соискание науч. степени докт. филос. наук: спец. 09.00.13 “Религиоведение, философская антропология, философия культуры” / С.А. Смирнов. – М., 2004. – 44 с.
41. Степин В.С. Культура / В.С. Степин // Всемирная энциклопедия. Философия. – М. : Аст ; Минск : Харвест, Современный литератор, 2001. – С.524-526.
42. Субботский Е.В. Генезис личности: Теория и эксперимент / Е.В. Субботский. – М. : Смысл, 2010. – 408 с.
43. Титов И.Г. Постнеклассическая личность: методологические основания психологического исследования : монография / И.Г. Титов. – Saarbrücken : Lambert Academic Publishing, 2014. – 125 с.

44. Тітов І.Г. Психологічні аспекти світогляду особистості / І.Г. Тітов // Практична психологія та соціальна робота. – 2011. – №11. – С.2-5.

45. Холодная М.А. Психология интеллекта: парадоксы исследования / М.А. Холодная. – Томск : ТГУ, М. : “Барс”, 1997. – 392 с.

И.Г. Титов

ИНТЕГРАТИВНАЯ МОДЕЛЬ СТРУКТУРНО-ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ ЛИЧНОСТИ

Статья посвящена разработке интегративной модели личности. Опираясь на плодотворные психологические традиции, а также на опыт разработки категории личности в смежных с психологией сферах, содержательно раскрываются структурно-функциональные аспекты психологической организации личности.

Ключевые слова: *личность, культурные формы, структурный компонент личности, личностные функции.*

I. Titov

INTEGRATIVE MODEL OF THE STRUCTURAL-FUNCTIONAL ORGANIZATION OF PERSONALITY

Article is devoted to the elaboration of the integrative model of personality. Resting upon fruitful psychological traditions, as well as upon the experience of elaboration of personality category at areas adjacent to psychology, the structural-functional aspects of psychological organization of personality are revealed.

Personality is treated as human individual's integrative quality gained throughout cultural development. This quality characterizes the embodiment of cultural forms at human individual. In structural aspect, this quality is represented by the components of directedness, character, experience and worldview, regulation, and cognition.

The level of personality's development is determined by the individual's realization of such personal functions as: 1) involving person into dialogical-creative interaction with culture as its generative source; 2) providing unique dynamic unification of cognitive, affective, and behavioral components, their reflective coordination, ordering and volitional regulation according to the goal (voluntariness); 3) aware and experiencing of inner self as the formation of its social-role, psychological, and sense displays; 4) changing of the direction and correlation of the determination processes and realization of free, responsible, and moral behavior; 5) constructing of temporal perspective of person's life, mastering of the future, orientation on the fulfillment of the distant in time life tasks.

Key words: *personality, cultural forms, structural component of personality, personal functions.*

Надійшла до редакції 23.12.2015 р.